Irmeli Myllymäki, Merja Lang

Eduskunnan sivistysvaliokunta
VNS 7/2025

Lausunto Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäisestä osasta Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto tulevaisuusselonteon ensimmäisestä osasta Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045. Keskitymme lausunnossamme sivistyspalveluiden järjestämisen näkökulmiin tulevaisuudessa. Tuomme esiin myös yleisiä huomioita kuntapolitiikkaan ja hyvinvointiin liittyen.

Yleiset huomiot

Selonteon skenaarioissa kuten myös skenaarioista riippumattomien toimien vaikutusanalyysissä painotetaan koulutusta, osaamista ja sivistyksen merkitystä. Kunnat ovat suurin koulutuksen järjestäjä ja kuntien erilaisia sivistyspalveluita käyttävät kaikenikäiset asukkaat päivittäin. Kuntien sivistyspalveluilla on keskeinen rooli väestön osaamisen, hyvinvoinnin, osallisuuden ja yhteiskunnallisen luottamuksen vahvistamisessa erilaisina aikoina. Kuntien tilannekuva ja mahdollisuudet järjestää palveluita tulevaisuudessa eivät kuitenkaan näy selonteossa. Syntyvyyden lasku, nuorten ikäluokkien pieneneminen ja väestön keskittyminen haastavat jo nyt kuntien palvelujen järjestämistä erilaisilla alueilla. Tähän kehitykseen ei ole nähtävissä nopeaa muutosta tulevina vuosina. Kuitenkin varhaiskasvatus- ja koulutuspalvelut tulisi jatkossakin pystyä järjestämään yhdenvertaisesti henkilön taustaan tai asuinpaikkaan katsomatta.

Yhdenvertaisten palveluiden varmistaminen erilaisilla alueilla myös tulevaisuudessa edellyttää riittävää joustavuutta palveluiden järjestämistä ohjaavaan lainsäädäntöön. Yhä tiukempi ja yksityiskohtaisempi lainsäädäntö ei takaa yhdenvertaisten palvelujen toteutumista erilaisissa olosuhteissa. Selonteon tavoitteiden toteutumiseen tarvitaan yksityiskohtaisen lainsäädännön rinnalle ja jossain tapauksissa myös tilalle tavoitepohjaista sääntelyä. Se miten eri kunnissa tavoitteisiin päästään, pitäisi nykyistä laajemmin jättää paikallistasolla harkittavaksi.

Nyt ja tulevaisuudessa on lisäksi tärkeää huolehtia kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyön toimivuudesta. Kunnilla ja hyvinvointialueilla on yhteiset asiakkaat ja merkittävä rooli kansalaisten hyvinvointiin ja resilienssiin liittyvissä palveluissa. Esimerkiksi yhteistyö kuntien vastuulla olevien sivistyspalveluiden ja hyvinvointialueiden vastuulla olevien sosiaali- ja terveyspalveluiden kesken on välttämätöntä huolimatta siitä, minkälainen tulevaisuuskuva toteutuu. Vastuu edistää ja tukea yhteistyötä on alueiden ja kuntien itsensä lisäksi valtion toimijoilla, lainsäätäjällä sekä toimintaa ohjaavilla ministeriöillä ja viranomaisilla.

CC BY ND

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Kuntien onnistuminen kriittistä kaikissa skenaarioissa

Kuntien sivistyspalveluiden toimintaympäristöä määrittää tällä hetkellä eniten syntyvyyden laskun, kaupungistumisen, keskittyvän maahanmuuton ja ikääntymisen aiheuttama väestönmurros. Tulevaisuusselonteossa tunnistetaan väestönmurros ilmiöksi, johon Suomen on sopeuduttava kaikissa neljässä skenaariossa; siihen ei liity epävarmuuksia, kehitys on vääjäämätön. Selonteossa tunnistetaan oikein huoli siitä, että sivistykseen ja oppimiseen on satsattava kaikissa skenaarioissa, ja että eriarvoisuuden kasvu ja yhdenvertaisuuden hapertuminen haastavat tätä. Selonteossa jää kuitenkin tunnistamatta kuntien kriittinen merkitys tässä tavoitteessa onnistumisessa - kaikissa skenaarioissa. Myös muiden kuntien järjestämien palveluiden merkityksen tunnistaminen eri skenaarioissa jää ohueksi: esimerkiksi vapaa-ajan palveluilla kuten nuorisotyöllä, liikunta- ja kulttuuripalveluilla on merkittävä rooli hyvinvoinnin turvaamisessa. Esimerkiksi nuorisotyön menetelmin voidaan vahvistaa nuorten tulevaisuususkoa.

”Yhteistyön maailma 2045” skenaariossa kansainvälinen sääntöpohjainen järjestelmä on vahvistunut ja yhteiskunnallisia ja globaaleja ongelmia on saatu ratkaistua. Tässä skenaariossa nähdään, että turvallisuus, puhdas luonto, koulutus, hyvinvointiyhteiskunta ja demokratiamalli takaavat Suomelle kilpailuetua ja ”pehmeää” valtaa. Samalla tunnistetaan riski koulutustason laskusta, ”jos panostukset oppimiseen ja koulutusjärjestelmään jäävät tekemättä”. Käytännössä panostuksia tarvitaan opetuksen järjestäjinä toimiviin kuntiin. Lapsia tulee jatkossakin asumaan myös harvaan asutuilla seuduilla, joissa lisäpanostuksia tarvitaan jo pelkästään yhdenvertaisuuden, saavutettavuuden ja saatavuuden ylläpitämiseen. Voi olettaa, että tässä skenaariossa otetaan huomioon myös etäyhteyksien käyttö opetus- ja koulutuspalveluissa. Etäyhteyksillä on mahdollista osin helpottaa opetuksen yhdenvertaisen saatavuuden ja saavutettavuuden haasteita. Tässä skenaariossa Suomi voisi myös edetä etäyhteyksiin liittyvän pedagogiikan ja opetusteknologian edelläkävijäksi pitkien välimatkojen ja haastavien olosuhteiden myötä. Oman haasteensa erityisesti kasvaville kaupungeille asettaa monenkielisten oppilaiden määrän lisääntyminen. Etäyhteyksien käyttö voi olla ratkaisu myös kasvukeskuksissa esimerkiksi harvinaisten kielten ja uskontojen opetuksessa. Opettajien osaamista ja alalle houkuttelua on tehtävä muuttuneen toimintaympäristön haasteista käsin.

”Teknojättien maailma 2045” skenaariossa tunnistetaan tarve huolehtia kansalaisten laajasta osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta tukevasta yleissivistyksestä ja digitaalisesta kehityksestä; ne ovat skenaariossa uhattuina. Kuntien rooli on keskeinen paikallisdemokratioina, opetuksen järjestäjinä ja teknologian hyödyntäjinä oppimisen ja hyvinvoinnin edistämisessä. Skenaariossa koulutus on valjastettu talouden palvelukseen, se on kaupallistettu ja koulutusjärjestelmät keskittyvät huippuosaajien koulutukseen ja yhdenvertaisuuden ajatuksesta on luovuttu. Skenaariossa iso osa väestöstä tipahtaa kehityksen vauhdista ja ääriliikkeet kasvavat. Pienessä maassa koko väestön potentiaali on tärkeää saada käyttöön, joten tämän skenaarion riskien toteutumista tulee kaikin keinoin välttää. Kunnat ovat avainasemassa lasten ja nuorten hyvinvoinnin, oppimisen ja demokratiakasvatuksen edistäjinä; paitsi kasvavissa kaupungeissa niin myös väestöään menettävillä alueilla asuu lapsia ja nuoria myös tulevaisuudessa**.** Kuntien rooli

paikallisina hyvinvoinnin, oppimisen ja demokratian edistäjinä tulee tunnistaa ja kuntien toimintaedellytykset varmistaa riittävällä rahoituksella ja palvelujen järjestämistä mahdollistavalla lainsäädännöllä.

”Blokkien maailma 2045” -skenaariossa painottuu äärinationalistiset arvot sekä hyötyajattelu. Blokkien maailmassa kilpaillaan resurssien hallinnasta, teknologiasta ja geopoliittisesta vaikutusvallasta. Politiikka on kansallisiin intresseihin perustuvaa ja nationalistinen ajattelu ja toimet korostuvat. Osaamiseen ja tutkimukseen perustuva yhteiskunnan ja elinkeinoelämän uusiutuminen hidastuu, innovaatiot vähenevät, ja yhteiskunnan kriisinkestävyys heikentyvät merkittävästi. Suomen asema blokkien rajavyöhykkeenä merkitsee korkeaa konfliktiriskiä. Tähänkin skenaarioon varautumiseksi on nostettu keinoksi panostus koulutukseen, osaamiseen ja luottamuksen säilyttämiseen. Opetuksen järjestäjinä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle kunnat ovat tässä keskeisiä toimijoita.

”Murtuva maailma 2045” -skenaariossa ekologinen romahdus romahduttaa samanaikaisesti sosiaalisen ja taloudellisen järjestelmän. Suomen itsenäisyys ja olemassaolo ovat uhattuina, joten väestön henkisen kriisinsietokyvyn ja maanpuolustustahdon ylläpitäminen on tärkeää. Myös tässä skenaariossa koulutuksen ja sivistyksen vahvistaminen nähdään väestön henkisen kriisinsietokyvyn ja maanpuolustustahdon näkökulmasta kriittisinä varautumisen toimenpiteinä. Nämä panostukset koulutukseen ja muihin sivistyspalveluihin on tehtävä jo rauhanaikana.

Kuntaliitto toteaa, että sivistyspalvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen maan eri osissa on välttämätöntä panostaa jo nyt ennen erilaisten skenaarioiden toteutumista. Panostaminen tarkoittaa riittävää rahoitusta ja mahdollistavaa lainsäädäntöä paikallisten ratkaisujen löytämiseksi. Digitaalisten ratkaisujen ja etäopetuksen potentiaali on tunnistettava myös perusopetuksessa ja etäyhteyksiä tulee voida hyödyntää nykyistä enemmän kaikissa koulutusmuodoissa. Palvelujen varmistamiseksi kuntien välistä yhteistyötä on tuettava myös rahallisin kannustein. Valtion rahoituksella tulee lisäksi varmistaa, että myös niillä alueilla, joissa koulun ylläpito on saavutettavuuden kannalta välttämätöntä, mutta taloudellisesti kallista, voidaan turvata opetuksen ja koulutuksen saatavuus siellä asuville lapsille ja nuorille.

SUOMEN KUNTALIITTO

Susanna Huovinen
varatoimitusjohtaja

Irmeli Myllymäki
koulutusasioiden johtaja

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi